

ÉLETERŐ KONFERENCIA
2007. november 13.

Szikulai István

**Gyermekvédelem, fejlesztés és az
Európai Unió fejlesztési lehetőségei**

A projekt az EU társfinanszírozásával, a Nemzeti Fejlesztési Terv Humánerőforrás-fejlesztési Operatív Programja keretében valósult meg.

„Befektetés a jövőbe, a gyermekek védelme, támogatása” Országos Gyermekvédelmi Fejlesztési Konceptió

A gyermekvédelem olyan tevékenységek, eszközök és intézmények együttese, amely a gyermeki jogok védelmét, a gyermekek harmonikus testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődését, családban történő nevelését, a veszélyeztetettség megelőzését, illetve megszüntetését és a családjából már kiemelt gyermeknek a saját családba történő visszahelyezését célozza, és ezáltal biztosítja a gyermekek számára azt a különleges védelmet, amit fizikai és szellemi érettségük hiánya indokol. Szélesebb értelmében idetartozik minden olyan, a gyermeket nevelő családok felé irányuló pénzbeli vagy természetbeni támogatás és szolgáltatás, amely segíti a szülőket abban, hogy gyermekeiket felnevelhessék, és ne alakuljon ki a gyermeket veszélyeztető helyzet a családban. A gyermekvédelmi szolgáltatások igénybevétele önkéntesen vagy hatósági kötelezéssel lehetséges. A gyermekvédelmi szolgáltatások a gyermekjóléti alap- és a gyermekvédelmi szakellátásokra tagolódnak.

Tudnunk kell továbbá azt is, hogy a gyermekvédelem bár önálló szakma, de nem önálló diszciplína. A gyermekvédelem szakmaiságát, intézményeinek kialakítását és működését mindenkor meghatározták korának politikai és jogrendszere, társadalmi viszonyai, tudománya és kultúrája, így a gyermekvédelmi szakma fejlődését is befolyásolja mindez. Amennyiben a gyermekvédelem fejlődéséről beszélünk, akkor annak három dimenzióját különböztethetjük meg, amelyek természetesen szoros kapcsolatban és kölcsönhatásban állnak egymással. Ezek alatt a jogszabályi háttér fejlődését, a szakmaépítést és az intézményrendszer fejlesztését értjük, közülük az utóbbi két kérdéskörrel foglalkozik a konceptió.

A szakmafejlesztés meghatározója a gyermekvédelem céljának és alapelveinek figyelembevételével a szakma elmélete és gyakorlata, az abból következő szakmai és etikai szabályok. Az elmélet fejlődése és a gyakorlati tapasztalatok (amelyek igazolják vagy cáfolják az elmélet megfelelő voltát) feldolgozása teszi lehetővé a szakmai szabályok változását, így tulajdonképpen a szakma fejlődését. Ez természetesen visszahat, illetve visszahathat a rendszerfejlesztésre és a jogalkotásra is. A szakmafejlesztés eredményei megjelenhetnek szakmai publikációk, tanulmányok, kézikönyvek formájában, de előadásokban, képzések tematikáiban, szakmai tananyagok és tankönyvek formájában is.

A rendszerfejlesztés kereteit meghatározzák a vonatkozó jogszabályok, a szakma csak ezen keretek tartalommal történő kitöltéséért felelős. A meghatározott keretek között azonban a struktúra, a rendszerelemek, és a szakmai tartalmak kialakítása nem állhat szemben a szakma szabályaival. A rendszerfejlesztés eredményei természetesen megjelenhetnek szintén publikációk, módszertani útmutatók, állásfoglalások formájában, de elsődlegesen az intézményrendszer új elemeinek létrejötte és működése jelenti a rendszerfejlesztés eredményét.

Szakmafejlesztési stratégia

- *A gyermekvédelmet meghatározó elméleti alapok kialakítása és közös szakmai minimumként történő elfogadása:* Az elméleti alapok kialakítása a legfontosabb feladata a gyermekvédelemnek, mivel ameddig ez nem történik meg, addig a szakma fejlesztése sem lehetséges egységes szervezőelvek mentén. Az elméleti alapok közös szakmai minimumként történő elfogadása teszi lehetővé egységes szakmai tartalmak, szabályok kialakítását, amelyekre a gyermekvédelmi szolgáltatások működése, valamint a szakmai kiadványok, pl. tankönyvek épülnek. Az elméleti alapok kidolgozásának kulcsa az interdiszciplináris megközelítés, továbbá az, hogy a különböző tudományágak és szakmák által meghatározott elvek gyermekvédelemben érvényes jelentését kell meghatározni, tekintet nélkül az elv eredetére és jelentésére az adott tudományágon vagy szakmán belül. Az elméleti alapok kialakításánál az interdiszciplináris megközelítés során filozófiai, szociológiai, antropológiai (kulturális, szociális), kommunikációelméleti, pedagógiai, gyógypedagógiai, pszichológiai, pszichiátriai, orvosi, jogi, szociálpolitikai és a szociális munkás szakmának megfelelő megközelítések alkalmazása szükséges. A különböző megközelítések elvezetnek a rendszerszemléletű (holisztikus) szakmai alapelvek kialakításához.
- *Etikai szabályok kidolgozása:* Önálló etikai szabályrendszer (kódex) kidolgozása lenne szükséges, amely a gyermekvédelemben dolgozó, eltérő képesítéssel rendelkező szakemberek mindegyike számára elfogadható, mivel csak így biztosítható az egységes etikai szabályok kialakítása, éppen az eltérő képesítések miatt.
- *Az egységes terminológia megteremtése a megfelelő kommunikáció érdekében:* Szükséges az egységes szakmai szókészlet kialakítása, mivel csak ez teszi lehetővé, hogy a gyermekvédelemben használatos fogalmakat a gyermekvédelem minden szereplője azonos értelemben használja, és ugyanazt értse rajta. (Így például olyan mindennapos fogalmak tisztázása is szükséges, mint a veszélyeztetettség, a hátrányos helyzet, a gyermek mindenképp felett álló érdeke.) Ezen kívül a terminológia egységessé tétele lehetővé teszi azt is, hogy a különböző tudományok és szakmák szókészletéből a gyermekvédelem által átvett fogalmak sajátos gyermekvédelmi jelentéssel bírjanak. Ha a fogalom több tudomány vagy szakma szókészletében is jelen van, ráadásul egymástól eltérő jelentésekkel, akkor a gyermekvédelmi terminológia egységessé tétele során nyílik arra lehetőség, hogy kiválasszuk az adekvát definíciót, ami megfelel a gyermekvédelmi szakma szempontjainak. Az egységes terminológia teszi lehetővé a gyermekvédelem szakmai kompetenciahatárainak körvonalazását, kialakítását, pontosítását is.
- *Szakmai kiadványok létrehozása:* A szakmai kiadványok segítségével lehet a külvilág számára kommunikálni a gyermekvédelmi szakma kialakulását, eredményeit, továbbá a szakmában dolgozó munkatársak számára eljuttatni a szükséges információkat, szakmai tartalmakat, így lehetségessé válik új módszerek megismerése, adaptálása, gyakorlati alkalmazásuk bemutatása. Ezért fontos lenne egy gyermekvédelmi hírlevél megjelentetése, valamint további szakmai periodikák közzététele, amelyek betöltenék ezt a szerepet. Természetesen ebbe a körbe tartoznak a hírlevelek, szakmai periodikák, a könyvek és szakmai segédletek, így a tankönyvek, szöveggyűjtemények, gyermekvédelmi évkönyv, éves gyermekvédelmi bibliográfia vagy gyermekvédelmi repertóriumok kiadása. Fontos az új médiumok, így elsősorban az internet igénybevétele is, gyermekvédelmi honlap (honlapok) kialakítása.
- *Szakmai rendezvények (konferenciák, konzultációk, műhelyek) szervezése:* A szakmai rendezvények segítségével is kommunikálhatóak a külvilág számára a gyermekvédelmi szakma eseményei, továbbá a szakmában dolgozó munkatársak számára is lehetségessé válik új információk, szakmai tartalmak, új módszerek megismerése. Továbbá szakmai fórumot biztosít a szakemberek számára, ahol az eseteiket tudják ismertetni annak érdekében, hogy bemutassák a jogszabályok végrehajtása során keletkezett problémáikat, valamint jogalkalmazási tapasztalataikat, továbbá felmutassák, hogy milyen ellátási formák

hiányoznak. A konferenciák, konzultációk esetében célszerű megyei, regionális és országos szakmai, ágazati és ágazatközi rendezvények megszervezése és lebonyolítása, illetve részvétel azokon, így például az Országos Gyermekvédelmi Konferencián, a szakmai műhelyek esetében pedig célszerű, ha szakterületenként, azonos feladatonként szerveződnek meg.

- *Kutatás fejlesztése:* Kutatás nélkül nem létezhet önálló gyermekvédelmi szakma, ezért a gyermekvédelmi kutatások elengedhetetlen részét képezik a szakmafejlesztés körében végrehajtandó lépéseknek. A kutatások biztosítják azt a háttérrel, amire a módszertani fejlesztés épülhet. Éppen ezért szükséges a gyermekvédelmi alapkutatások elvégzése, amelyek meghaladják a statisztikai elemzések szintjét. Természetesen a megfelelő adatszolgáltatásra és annak elemzésére is szükség van, mivel mindezek együtt tárhatják fel azokat a problémákat, amelyekre a gyermekvédelemnek választ kell adnia. A kutatások segítségével lehetséges hatástanulmányok elkészítése is a jogszabályok alkalmazásának tapasztalatról, továbbá a kutatási eredmények alapozhatják meg a jogszabályok módosítását is.
- *Módszertan fejlesztése:* A gyermekvédelem feladata, hogy az adott ország társadalmi, gazdasági, politikai és kulturális körülményei között a gyermekek szükségleteinek kielégítésére vonatkozó szabályokat megfogalmazza, továbbá az e szabályok szerint működő ellátórendszert kiépítse. Ezt az ellátórendszert nevezik gyermekvédelemnek, s az intézményrendszer differenciált, speciális és professzionális szolgáltatásainak elemeit tekinthetjük a gyermekvédelem módszertanának. A gyermekvédelmi szakma és ezen belül a szakterületek módszertana nagyon sokféle lehet, eltérőek a pedagógia, a jog, az egészségügy, a szociális munka, a szociálpolitika módszerei, és ugyanígy különböznek egymástól a bölcsődében, a gyermekjóléti szolgálatnál, a gyermekotthonban vagy a területi gyermekvédelmi szakszolgálatnál alkalmazott módszerek is. Ezek mégis egy szakma módszertanának elemei. A módszertan definíciója szerint a megismerés eszköze, a valóság megértésének és a tanultak alkalmazásának eszköze, és a szabályok rendszere. Ennek megfelelően a módszertan három funkcionális eleme a megismerés, az alkalmazás és a szabályozás. Ebből következően a módszertani munka során a következőket kell ellátni folyamatos feladatként: a szakmai tapasztalatok gyűjtése, a szakmai információcseré támogatása, a gyermekvédelmi szolgáltatók és szolgáltatások szakmai-módszertani segítése, a módszertani intézményhálózat fejlesztése és a szakmai ellenőrzés. A módszertani munka eredménye lehet a szakterületek módszertani protokolljainak elkészítése, ami elvezethet a gyermekvédelem módszertanának kialakításához. A módszertan fejlesztése természetesen magába foglalja a módszertani intézményhálózat kiépítését és működtetését is, de ezzel a rendszerfejlesztés kapcsán kell foglalkoznunk.
- *Képzés fejlesztése:* A képzések teremtik meg a lehetőségét annak, hogy a gyermekvédelemben dolgozó szakemberek speciálisan erre a feladatra kapjanak felkészítést, és a képzések adják meg a felhatalmazást a gyermekvédelem szakmai és érdekképviselőjére is, ezért szükséges a különböző szintű képzések beindítása. A képzések teszik lehetővé a szakember utánpótlás problémájának megoldását is. A felsőfokú képzések kialakításának és a gyermekvédelemmel foglalkozó egyetemi oktatóknak köszönhetően kerülhet sor azokra a hiányzó kutatásokra, amelyek alapján elkészülhetnek a gyermekvédelmi szakma fejlesztéséhez szükséges analízisek és szintézisek, melyeknek lenyomatai a tankönyvek. A képzések tematikájának kialakítása során is meghatározó szempont az interdiszciplináris megközelítés, melynek során elsősorban a szociológia, a szociálpolitika, a szociális munka, a pedagógia, a gyógypedagógia, a jog, a pszichológia, a pszichiátria, az orvostudomány, a mentálhigiéné és az államigazgatás ismeretanyagát szükséges felhasználni. Természetesen a képzések között lennie kell első diplomát adó nappali képzésnek, kiegészítő illetve másoddiplomás képzésnek, továbbá OKJ-s felső- és középfokú képzésnek. Az önálló gyermekvédelmi képzések kialakítása elősegíti a gyermekvédelem hangsúlyosabb megjelenítését a felsőoktatásban, elsősorban a szociális, a pedagógus, az államigazgatási és a jogi képzésben (később esetleg a szociológusi, az orvosi és pszichológusi képzésekben is), valamint a szakképzésben. Különösen fontos

ebben az esetben a gyermekvédelem hangsúlyos megjelenítése a szociálpedagógiai, a pszichopedagógiai és az általános szociális munkás képzésben. Fontos, hogy a gyermekvédelmi képzés rendszerébe illeszkedjen a gyermekvédelmi szakvizsga és a Gyermekvédelmi Szakértői Névjegyzéken szereplő szakértők felkészítése is.

- *Szakmai szabályok kialakítása:* A szakmai szabályok a feladatok ellátásának szabályozását jelentik, tulajdonképpen szakmai-etikai megközelítésen alapuló problémakezelést, annak standardizálását nevezhetjük szakmai szabálynak. A szakmai szabályok kialakítása feltételezi az elméleti alapok meglétét és közös szakmai minimumként történő elfogadását; az egységes terminológia megteremtését és a módszertani útmutatók használatát. A szakmai szabályok kialakítása a jó gyakorlatok (Good Practice) gyűjtésével kezdődik, majd a tapasztalatok feldolgozása után, a módszertani útmutatók segítségével egy-egy szolgáltató szakember kollektíva elkészítheti saját szakmai szabály gyűjteményét. Ezekből alakulhat ki egy szakterület szakmai szabály kódexe, amely elvezethet a gyermekvédelem szakmai szabály kódexének elkészüléséhez. Minden esetben az érintett szakembereknek el is kell fogadniuk a szakmai szabály gyűjteményt, mivel e nélkül nem lehet érvényes. A szakmai standardok meglétét előfeltételezi a minőségbiztosítás folyamata is, így ez a lépés nagyon fontos pontja stratégiánknak.
- *Gyermekvédelmi lexikon (enciklopédia) elkészítése:* A gyermekvédelmi lexikon vagy enciklopédia elkészítése fontos feladat, mivel így a szakmai alapok kialakításának interdiszciplináris megközelítése mellett figyelembe vesszük a történetiség szempontját is. A történetiség azt is jelenti, hogy a gyermekvédelem elmúlt száz évének tradícióit is megjeleníti a kézikönyv. A lexikon (enciklopédia) szócikkei pedig felölelhetik a gyermekvédelem jelenlegi teljes tudásanyagát is.
- *Önszerveződés:* Szükséges a szakterületek, az ellátástípusok önszerveződése, mind szakmai, mind érdekvédelmi szempontból. Az így létrejövő civil egyesületek, szövetségek, alapítványok, szakmai munkaközösségek, munkacsoportok, érdekvédelmi szervezetek együttműködése lehetővé teszi az etikai kérdések szabályozását és a szakmai érdekvédelem biztosítását. Később mindez elvezethet akár egy gyermekvédelmi kamara kialakulásához, amely képes az etikai kérdések és a szakmai érdekvédelem mellett akár a működési regisztrációt, a kötelező továbbképzést és a szakvizsgát, valamint a szakértői névjegyzékeket kezelni. A szakmai szervezetek részt vehetnek a gyermekvédelmi témájú pályázatok kiírásának előkészítésében, a lebonyolításban, a bíráló bizottságokban és a monitorozásban. Az önszerveződés segítségével szakmai fórumot lehet biztosítani a gyermekvédelmi szakembereknek, ahol tapasztalataikat, problémáikat, eseteiket tudják ismertetni, amelyek a jogalkalmazás során keletkeztek, továbbá ismertethessék véleményüket, elképzeléseiket. Az így kialakuló együttműködő hálózat képes közvetíteni a gyermekvédelemben résztvevő szakemberek között, például a civil és az állami, önkormányzati intézmények között. Ezek a fórumok összegyűjthetik a gyermekvédelemben felhalmozódó gyakorlati tapasztalatokat és eljuttathatják a módszertani intézményekhez és az ágazati irányításhoz.
- *Kapcsolat a nyilvánossággal, átláthatóság, média megjelenés:* A gyermekvédelmi feladatok hatékonyabb ellátása érdekében szükséges a gyermekvédelmi szolgáltatók és szolgáltatások tevékenységének pozitív megjelenítése a helyi és az országos médiában. Ennek segítségével lehetne megvalósítható a gyermekvédelem átláthatósága, továbbá az, hogy a jelenleg a közvéleményben élő negatív megítélés változzon. Ezért szükséges a gyermekvédelem médiaképviselésének a kialakítása, így a médiában megjelenő gyermekvédelemmel kapcsolatos hírekre reagálás, sajtótájékoztatók tartása. Ezekben az esetekben minden fórumon és a nyilvánosság előtt egységes szakmai állásfoglalás kialakítása és képviselése szükséges. Erre is alkalmas lenne a szakmai önszerveződés, később, amennyiben megalakul, a szakmai kamara láthatja el ezt a feladatot.
- *Önálló minőségügyi rendszer kialakítása:* A jelenleg ismert, az iparban és a szolgáltatási szektorban használatos minőségügyi rendszerek nem alkalmazhatóak adaptáció nélkül a

gyermekvédelemben, továbbá elképzelhető, hogy önmagában egyik rendszer sem megfelelő erre a célra. Célszerű tehát egy önálló minőségügyi rendszer kifejlesztése, amely speciálisan a gyermekvédelem igényeit venné figyelembe. A rendszer kidolgozása nyilván feltételezi gyermekvédelmi és minőségügyi szakemberek együttműködését, továbbá hosszabb időt vesz igénybe, amíg a fejlesztés, a rendszer kipróbálása és elfogadása lezajlik.

- *Kapcsolatok kialakítása a gyermekvédelmi szakma képviselőivel más országokban (elsősorban az EU tagállamokban), külföldi tapasztalatok felhasználása:* A gyermekvédelmi szakma fejlesztése szempontjából mindenképpen érdemes annak ismerete, hogy hogyan alakították ki más kulturális meghatározottságú országok a gyermekvédelem rendszerét, hogyan szabályozzák a gyermekek védelmét. Ennek érdekében szükséges kapcsolatok kiépítése, mivel a külföldi tapasztalatok adaptálása elősegítheti a magyar gyermekvédelmi szakma és a rendszer fejlődését. Lehetségessé válhat ezáltal olyan új szolgáltatások bevezetése, amelyek létező igények kielégítésére szolgálnak, vagy egyáltalán olyan új szükségletek felismerése, amelyek kielégítését biztosítani kell.

Rendszerfejlesztési stratégia

(Mindez természetesen a gyermekjóléti alap- és a gyermekvédelmi szakellátásra is vonatkozik.)

- *Gyermekjóléti alapellátás:* A koncepció eme fejezetében véleményünk szerint erre kell helyezni a fejlesztés fő hangsúlyát, ezt kell elsősorban erősíteni.
 - *Gyermekjóléti szolgáltatások erősítése* különösen a következő területeken:
 - ❖ *Prevenációs programok* (Így például ifjúsági klub működtetése, éjszakai sportolás lehetőségének biztosítása, fejlesztő csoportok, táborok szervezése, családi összetartozás érzését erősítő sport- és szabadidős programok, valamint települési, civil kezdeményezések támogatása.)
 - ❖ *Jelzőrendszer fejlesztése*, ezáltal korai szűrőrendszerek kiépítése a gyermekek szocializációs, tanulási rizikótényezőinek mielőbbi felismerése érdekében.
 - ❖ *Speciális szolgáltatások* (kapcsolatügyelet, készenléti szolgálat, kórházi szociális munka, utcai szociális munka) fejlesztése
 - ❖ *Védelembe vétel*
 - ❖ *Átmeneti neveltek családgondozása* a hazakerülés érdekében
 - ❖ *Utógondozás*
 - ❖ *Mentálhigiénés, családterápiás, konfliktuskezelési szolgáltatások széleskörű hozzáférhetővé tétele.*
 - *Közoktatási gyermekvédelem újragondolása*
 - *Bölcsőde, családi napközi, házi gyermekfelügyelet* A család és munkahely összeegyeztetését szolgáló gyermekvédelmi ellátások fejlesztése, továbbá a korai fejlesztés lehetőségeinek kiterjesztése, különösen a hátrányos helyzetű gyermekek esetében.
 - *Alternatív napközbeni ellátás* Alternatív napközbeni ellátások fejlesztése, a szolgáltatást kiterjesztve 18 éves korig, új formák, szolgáltatások bevezetése (pl. az angol day-centerek adaptálásával), továbbá speciális nappali ellátások biztosítása a veszélyeztetett gyermekek és fiatalok (különösen a pszichés problémával küzdők, pszichoaktív szereket használók, súlyos magatartási problémával küzdők stb.) számára.

- *Családok átmeneti otthonai fejlesztése*
 - ❖ Krízisellátás
 - ❖ Modellprogram (bántalmazás)
 - ❖ Hajléktalan családok problémája
- *Gyermekvédelmi szakellátás*
 - *Speciális ellátás* (Például speciális ellátási igény és az oktatás.)
 - *Különleges ellátás* (3 éven aluli gyermek, fogyatékos gyermek, 1 éven aluli halmozottan fogyatékos gyermek ellátása)
 - *16 éven felüli gyermekek problémája* (a szakellátásba bekerülés csökkentése)
 - *Utógondozói ellátottak kiléptetése a rendszerből* (a gyermekvédelmi rendszer által ellátott fiatal felnőttek számának csökkentése)
 - *Önállóságra nevelés kérdése*
 - *TGYSZ Befogadó otthon kérdése* (Befogadó otthon szabályozása – eltér a gyermekotthontól és a speciális gyermekotthoni szabályozáshoz hasonló önálló szabályozást kellene kialakítani a csoportképzés, a támogató szolgáltatások, a szakemberek létszáma, a tárgyi feltételek szerint.)
 - *TGYSZ gyámi-gondozói tanácsadás kérdése*
 - *Gyámság kérdése* (Ki látja el, hogyan látja el, stb. Például ha a gyermek gondozási helyének vezetője a gyermek gyámja, akkor lehetséges érdekellentétek kialakulása pl. gondozási hely váltás, gyermekbántalmazás miatt, ráadásul munkáltatója is a szolgáltatásban dolgozó szakembereknek. Ugyanakkor a gyermek gyámságát ott kell ellátni, ahol a gyermek van.)
- *Funkcionális területek*
 - *A gyermekvédelem struktúrájának kialakítása, a személyi és tárgyi feltételek javítása:* A gyermekvédelmi rendszer struktúrájának kialakítása során lehetőség szerint célszerű a decentralizálásra törekedni, mivel ez felel meg a szükségletközei ellátás elvének. Célszerű ugyanakkor a regionális, a kistérségi összefogás erősítése, a szolgáltatások tervezése-szervezése, a szolgáltatások elérésének megkönnyítése, a megfelelő színvonalú ellátások biztosítása érdekében. A struktúra fejlesztésében szükséges továbbá annak a prioritásnak a megfogalmazása is, hogy nagyobb hangsúlyt kell helyezni az alapellátások fejlesztésére, mivel a cél az, hogy a gyermek saját családjában éljen és nevelkedjen. Egybehangzóan ezt fogalmazzák meg a jogszabályok és a szakma szabályai. Decentralizált hálózatként hatékonyan lehet működtetni a gyermekvédelmet, a rendszerszinteken azonban integrált működésre van szükség. Ez természetesen nem centralizációt, nem központosítást, nem hierarchiát jelent. A hálózat mindenkor az együttműködésre és a kommunikációra épül, s a gyermekvédelmi rendszer működésének is ezek alapelvei. A jövő információs társadalmát is a decentralizált hálózati működés fogja jellemezni, erre a legjobb példa az Internet működése, amely nagymértékben meg fogja határozni a gazdaságot, a kultúrát, az információáramlást és az információkhoz történő hozzáférést. Az együttműködés és a kommunikáció javítása, magasabb szintre emelése; és a rendszerszintű integrált működés megvalósítása érdekében szükséges az egységes informatikai rendszer kiépítése, az informatikai fejlesztés, amely a szakmai munka hatékonyságát azon keresztül növeli, hogy az egyes intézmények egymással, a megye, a főváros többi intézményével, valamint az országos intézményekkel is szinte azonnal munkakapcsolatot létesíthetnek,

információt, tanácsot, véleményt, ajánlásokat kérhetnek. A decentralizált struktúrák kialakításában fontos az intézmények megfelelő telepítése és a tárgyi feltételek biztosítása, annak érdekében, hogy az ne akadályozza a gyermekek integrációját, kapcsolattartását szüleikkel, segítse elő önállóságuk kialakítását, és tegye lehetővé – szükség esetén – külső szakmai kapacitások igénybevételét. A szakmai létszám biztosítása elsősorban a vonatkozó jogszabályok létszám minimumainak betartását jelenti, de ahol lehetőség nyílik a létszámfejlesztésre, ott célszerű a szakmai létszám minimum követelményt túllépni. Ezzel kapcsolatos, hogy a létszám normák teljesítése mellett legalább olyan fontos, hogy megfelelő képesítéssel rendelkezzenek az alkalmazott szakemberek. Mindez a szakmai tevékenység megfelelő minősége érdekében szükséges, mivel csak ekkor érheti el a gyermekvédelem céljait. Amennyiben ezek a feltételek nem adottak, akkor nem várható el a gyermekvédelem rendszerének megfelelő színvonalú működése, s így a célok is elérhetetlenné válnak.

- *Integrált ágazatközi intézményrendszerek kialakítása és programok bevezetése: oktatás, felkészítés, képzés, rehabilitáció, foglalkoztatás területén.*
- *A szolgáltatók és szolgáltatások által biztosított ellátások differenciáltabbá tétele, új ellátások bevezetése, hogy az igénybevevők minél szélesebb köre részesüljön megfelelő ellátásban:* Ez a jogszabályok által felállítani rendelt intézményhálózat teljes kialakítását és differenciálását jelenti, az előírt és megfelelő személyi-tárgyi feltételrendszer garantálását, valamint az új ellátások bevezetését. Ezek közé tartozik az alapellátások körében a gyermekjóléti központok felállítása és az általuk kötelezően ellátott feladatok (kapcsolattartási ügyelet, kórházi szociális munka, lakótelepi (utcai) szociális munka, készenléti szolgálat) megvalósítása; valamint az alternatív napközbeni ellátás szolgáltatásainak kialakítása. A gyermekvédelmi szakellátásban pedig a speciális szükségletű és a különleges ellátást igénylő gyermekek számára a szükséges intézmények létrehozása és működtetése; a gyermekvédelmi szakértői bizottságok (megyei és országos) működtetése; továbbá a külső férőhelyek (félutas házak, albérletek, utógondozó lakások) rendszerének kiépítése. A differenciált intézményhálózat mellett szükséges a folyamatos szakmai-módszertani munka új, a gyakorlati tapasztalatokból felismert különböző gyermekvédelmi problémákra válaszoló szolgáltatások létrehozása, továbbá új módszerek megismerése, adaptálása, bemutatása, gyakorlati alkalmazásuk figyelemmel kísérése érdekében. Az új szolgáltatások bevezetése akár külföldi tapasztalatok alapján is történhet. Mindemellett a gyermekjóléti alapellátásban minden szolgáltatást fejleszteni kell, így a gyermekjóléti szolgálatokat, a napközbeni ellátást (a bölcsődéket, a családi napköziket, a házi gyermekfelügyeletet és az alternatív napközbeni ellátást) és az átmeneti gondozást (a helyettes szülői ellátást, a gyermekek és családok átmeneti otthonait). A gyermekvédelmi szakellátásban elsősorban a speciális szükségletű és a különleges ellátást igénylő gyermekek számára biztosított szolgáltatások fejlesztése, a befogadó gyermekotthon kialakítása, befogadó nevelőszülő alkalmazása, valamint tevékenységük módszertani támogatása, továbbá a terápiás környezet – minél több terápiás lehetőség

elérésére a szakellátásban levő gyermekek számára — kialakítása szükséges.

- *Többszektorúság fejlesztése:* A jogszabályok lehetőséget biztosítanak a civil szervezetek, az egyházak, de akár vállalkozók számára is, hogy gyermekvédelmi szolgáltatásokat biztosítsanak. Másrészt ezzel a feladatellátásra kötelezett önkormányzatoknak módjukban áll feladataikat szolgáltatás vásárlásával ellátni. A civil, egyházi, vállalkozói szervezetek bevonása az ellátásba alkalmat ad az ellátások szükségletközelségének megteremtésére, továbbá az ellátási paletta szélesítésére, amely megfelel a gyermekek mindenek felett álló érdekének. Ezért mindenképpen fontos a többszektorúság fejlesztése, mint a megfelelő szintű ellátások kialakításának útja.
- *Gyermeki jogok képviselőiténak megerősítése a gyermekvédelmi eljárások során.*
- *A családi kompetencia fejlesztésének és a szülői felelősség megerősítésének gyermekjóléti-gyermekvédelmi feltételrendszerének kérdése* Szükséges a gyermekvédelmi szakellátásba kerülés okainak feltárása, az alapellátás tevékenységének feltérképezése, és szakmai elképzelés kialakítása a családi kompetenciák erősítéséről, a szülői felelősség megtartásáról. Ennek kapcsán a megválaszolendő kérdések: Miért nem csökken a szakellátásban elhelyezett növendékek száma? Milyen új ellátásokra volna még szükség? Az egyes szakterületek hogyan tudnak hozzájárulni a családi kompetencia és a szülői felelősség megerősítéséhez? Milyen jellemzői vannak az ellátórendszer elemei közti együttműködésnek?
- *Terápiás környezet megteremtése érdekében szakmai tevékenység* Fontos lenne, hogy minden gyermekvédelmi intézményben terápiás környezetet alakítsanak ki, azaz álljanak rendelkezésre minden gyermek számára elérhető mentálhigiénés szolgáltatások, segélytelefonok, személyiségfejlesztő programok mind a gyermekjóléti alap-, mind a gyermekvédelmi szakellátásban gondozott gyermekek számára, mivel ez szolgálja a gyermekek mentális megsegítésének alapját, ami jelenleg elhanyagolt területe a gyermekvédelmi, oktatási, egészségügyi stb. ágazatoknak.
- *Módszertani intézményhálózat kiépítése:* Szükséges a decentralizált módszertani intézményhálózat teljes kiépítése és megerősítése. Ez nem csupán kijelölés és funkció-telepítés kérdése, hanem felkészítési feladat is. A módszertani intézmények feladataik teljesítése során összekötő kapocsként szolgálnak a területen jelentkező igények és a minisztérium által végzett irányító tevékenység között. Az intézmények feladata kidolgozni azokat a szakmai tartalmakat, módszereket, szabályokat, melyek szükségesek a gyermekvédelmi szolgáltatások számára a feladatok elvégzése érdekében. A módszertani intézményhálózat feladatai közé tartozik a gyermekjóléti alapellátáshoz, a gyermekvédelmi szakellátáshoz, valamint a gyámügyi igazgatáshoz kapcsolódó módszertani fejlesztő tevékenység koordinálása, a gyermekjóléti és gyermekvédelmi szakterület munkáját segítő módszertani kiadványok, szakmai könyvek, segédanyagok megírása, szerkesztése, lektorálása, kiadása, szakmai konferenciák, konzultációk, képzések, továbbképzések szervezése és bonyolítása, valamint a külföldi szakirodalom és tapasztalatok figyelemmel követése. Feladata még szakmai segítség nyújtása, szakmai vélemény készítése, tanácsadás

intézmény, illetve szolgáltatás létrehozásával, működtetésével, megszüntetésével kapcsolatban, részvétel az állami és nem állami gyermekjóléti és gyermekvédelmi intézmények és ellátások szakmai ellenőrzésében, a minőségfejlesztés támogatása konkrét programok kidolgozásával. Továbbá feladata a szakterület adatainak gyűjtése, elemzése, értékelése, új, a különböző gyermekvédelmi problémákra válaszoló szolgáltatások létrehozásának segítése, figyelemmel kísérése, a tevékenységben a jó gyakorlatok (good practice) összegyűjtése, valamint kapcsolat tartása az ellátást végzők és az ellátásra szoruló szakmai, érdekvédelmi szerveivel, egyesületeivel. Mindennek érdekében megyei, regionális és országos hatáskörű módszertani intézmények kijelölésére, továbbá az országos módszertani intézet megerősítésére és az együttműködésük kialakítására van szükség.

- *Szakmai munkaközösségek, módszertani munkacsoportok alakítása:* A módszertani munkacsoportok, a szakmai munkaközösségek megalakításának célja a gyermekvédelmi szakma fejlesztése, továbbá módszertani útmutatók, ajánlások, kézikönyvek elkészítése a gyermekvédelmi szolgáltatók és szolgáltatások működésének szakmai-módszertani támogatása érdekében. A munkacsoportok tagjai az adott szakterület szakemberei, de természetesen a munkacsoport minden résztvevője munkahelyén munkatársaiból saját munkacsoportot szervezhet, amely támogatja a vállalt feladat elvégzésében, továbbá amelynek bármely tagja helyettesítheti a módszertani munkacsoport ülésén. Ezáltal a módszertani munkacsoport megfelelő nagyságrendű gyakorlati tapasztalathoz jut hozzá, továbbá az elengedhetetlenül szükséges módszertani szaktudás is rendelkezésre áll, valamint a szakterületen dolgozó munkatársak is részt vehetnek a módszertani munkában. A módszertani munkacsoport kiváló eszköze a módszertani intézmények és a feladatot ellátó gyermekvédelmi szolgáltatók és szolgáltatások közötti megfelelő kapcsolat kialakításának, az együttműködés, a közös munka kiépítésének, az információk átadásának, tehát javítja a módszertani és a gyakorlati feladatot ellátó személyek és szervezetek kommunikációját, ezért célszerű folyamatos fenntartása, mintegy a módszertani intézmény tanácsadó testületeként. A munkacsoportok létrehozása a Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet Gyermekvédelmi Főosztálya kezdeményezésére az utóbbi egy-két évben indult meg, jelenleg minden szakterületén megalakítás alatt állnak. A szakmai munkaközösségek és a munkacsoportok a szakterületeken dolgozó szakemberek számára is biztosítják a kétirányú információcserét, és lehetőséget biztosítanak számukra, hogy megismerjék a szakmai működés során felmerülő problémáikat, az arra adott megoldásokat.
- *Önkéntes ifjúsági munka* feltételrendszerének megteremtése, kortárs segítők képzése.
- *A Gyermekvédelmi Szakértői Névjegyzék:* A Gyermekvédelmi Szakértői Névjegyzék kialakítása, a szakértői munka tartalmának szabályozása, a névjegyzék működtetése, a szakértők felkészítése és továbbképzése fontos feladata az önálló gyermekvédelmi szakmának, továbbá önálló szakma voltának is fontos jelzése. Éppen ezért mindezen feladatok elvégzése elsőrendű fontosságú és ebben a munkában részt kell vállalniuk a módszertani intézményeknek, továbbá a gyermekvédelemben tevékenykedő érdekvédelmi és érdekképviseleti szervezeteknek is. A szakértők

működése tovább növelheti a gyermekvédelmi szakma presztízsét, továbbá befolyásolhatja a gyermekvédelemben a rendszerfejlesztést is, hiszen a fenntartók rendelkezésére állnak a gyermekvédelmi koncepciók kialakítása, a szolgáltatók fenntartói ellenőrzése, vizsgálata során.

- *Az együttműködés és a kommunikáció javítása a szolgáltatók, a szolgáltatások és a gyámügyi igazgatás között:* A gyermekvédelmi rendszer működésének alapelvei közé tartozik az együttműködés és a kommunikáció, amennyiben ezek nem valósulnak meg, akkor a rendszer működése lehetetlenné válik. Ezért szükséges az intézményrendszer elemei közötti hivatalos formában megvalósuló együttműködés kialakítása. Ezzel megelőzhető, hogy csak informális kapcsolatok útján jöjjön létre az együttműködés, így az esetleges fluktuáció nem szünteti meg a szolgáltatók, szolgáltatások és hatóságok közötti kommunikációt és nem is kell minden esetben újra kialakítani azt. Ehhez szükséges a munkatársak felkészítése a team munkára szervezetfejlesztő és kommunikációs tréningekkel, illetve az állandó szupervízió, esetmegbeszélő és személyiségfejlesztő csoportokon való részvételük garantálása a burn-out és a fluktuáció megelőzése érdekében. Az együttműködés kialakítása során meg kell határozni annak formáit, tartalmát és módszereit is. Szükséges továbbá más ellátórendszerekhez (pl. oktatás, egészségügy, szociális ellátás) tartozó szakemberek és intézmények feltérképezése, és a társszakmákkal történő kapcsolatépítés, az együttműködés formáinak kialakítása.
- *A szakmai dokumentáció és a nyilvántartás fejlesztése:* A szakmai dokumentáció fejlesztése fontos a feladatok ellátásának szabályozottsága szempontjából, hogy minél jobb színvonalon valósuljanak meg a feladatok. Legalább ilyen fontos, hogy a jó színvonalú nyilvántartás az alapja a megfelelő adatszolgáltatásnak. Végezetül magas színvonalú szakmai dokumentáció nélkül nem lehetséges a minőségbiztosítás sem. A szakmai dokumentáció összeállításának célja a gyermekvédelmi szolgáltatások részletes szabályozása, amit az ott dolgozó szakembereknek kell elkészítenie és elfogadnia. A szakmai dokumentáció összeállítását minden esetben a hatályos jogszabályok és a gyermekvédelmi szakma szabályai határozzák meg. Fontos, hogy a szakmai dokumentáció minden esetben naprakész és könnyen alkalmazható legyen, mivel ez a gyermekvédelemben zajló tevékenység alapja. Ennek érdekében a szakmai dokumentáció karbantartása, aktualizálása elengedhetetlen. A szakmai dokumentáció körébe a következők tartoznak: szakmai program, szervezeti és működési szabályzat, munkaköri leírások, szabályzatok (örökbefogadási, nevelőszülői, utógondozási, utógondozói ellátási, gyermekönkormányzat, érdekképviselő, gazdasági, egyéb.), megállapodások (nevelőszülői, utógondozói ellátási), éves munkaterv, éves munkabeszámoló, nyilvántartások (a 235/1997. (XII. 17.) Kormányrendelet mellékletében szereplő adatlapok, és a Gyermekünk védelmében elnevezésű egységes nyilvántartási rendszer), etikai kódex, házirend. A szolgáltatás szervezetét a szervezeti és működési szabályzat előírásai, a munkatársak feladatait a munkaköri leírások szabályozzák. A szervezeti egységekben folyó munkát a szakmai programok és a különböző feladatok ellátását részletesen leíró szabályzatok határozzák meg. Célszerű külön szakmai programot készíteni az eltérő feladatokat

végrehajtó szakmai egységek számára. A működést az éves munkatervben kell megtervezni, amit a vezetés készít el a munkatársak, érdekvédelmi szervezeteik és a gyermekönkormányzatok bevonásával. Az éves munkaterv része az ellenőrzési terv, ami alapján az intézmény vezetése ellenőrzi a szakmai és gazdasági munkát. Az etikai kódex meghatározza a munkatársak szakmai felelősségét és kötelességét, ha a szakma előírásainak megfelelően szeretnék ellátni munkájukat.

- *A gyermekjóléti-gyermekevédelmi ellátásokat nyújtó szervezetek teljesítményének mérhetővé tétele.* A személyes gondoskodás keretében tartozó intézmények eredményességi kritériumainak kidolgozása.
- *Minőségbiztosítás bevezetése:* A minőségbiztosítás a szakmai működés jó színvonalának állandósítása miatt szükséges a gyermekvédelemben. Minőségbiztosításra azonban nem kerülhet addig sor, amíg nem tud eleget tenni a gyermekvédelmi rendszer azoknak a feltételeknek, melyek megalapozzák a minőségbiztosítás bevezetését. Ezek a következők: A személyi és a tárgyi feltételek megfelelnek a jogszabályi előírásoknak, a szakmai tapasztalatok összegyűjtése és feldolgozása megtörtént, ezek alapján elkészültek a módszertani útmutatók, majd a szakmai szabályok gyűjteménye, mindezek figyelembevételével átdolgozták a szolgáltatók és szolgáltatások szakmai dokumentációját, állandó jelleggel működnek a minőségbiztosítás elemei (a szupervízió, az esetmegbeszélés, a képzések, továbbképzések, a tréningek), és rendelkezésre áll a megfelelő minőségügyi rendszer. Amennyiben ezeknek a feltételeknek eleget tesz a gyermekvédelmi rendszer, akkor kezdődhet a minőségbiztosítás folyamata.

Európai Unió fejlesztési lehetőségek

A gyermekvédelem számára elérhető fejlesztési források az uniós forrásokat és fejlesztési lehetőségeket tartalmazó Új Magyarország Fejlesztési Terv (ÚMFT) keretében található, amely a 2007-2014 közötti időszakot öleli fel, és ennek a segítségével valósítható meg a gyermekvédelmi rendszer infrastruktúrájának további fejlesztése. Tehát a fent vázolt szakmai elképzelésekből az váltható valóra, amit ezek a fejlesztési dokumentumok tartalmaznak.

Az Új Magyarország Fejlesztési Terv keretében több operatív program található, ezek közül vannak központi programok, amelyek az egész országra kiterjednek és vannak regionális programok, amelyek egy-egy régió fejlesztési programjait tartalmazzák. Az operatív programok alapján készültek el az akciótervek, amelyek a következő két (illetve három) éves időszak konkrét fejlesztéseit határozzák meg. Az operatív programok, valamint az akciótervek közül az alábbiak tartalmazzák a gyermekvédelmet érintő fejlesztési lehetőségeket:

- Társadalmi Megújulás Operatív Program (TÁMOP)
- Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program (TIOP)
- Regionális Operatív Programok (ROP) Ezek között minden régiónak van saját operatív programja, így a Közép-Magyarországi Operatív Program (KMOP), az Észak-Magyarországi Operatív Program, az Észak-Alföldi Operatív Program, a Dél-Alföldi Operatív Program, a Közép-Dunántúli Operatív Program, a Dél-Dunántúli Operatív Program és a Nyugat-Dunántúli Operatív Program.
- Elektronikus Közigazgatás Operatív Program (EKOP)
- Új Magyarország Vidékfejlesztési Program (UMVP)

Ezek közül a programok közül természetesen az első három operatív program a legfontosabb, mivel ezekben találhatjuk meg a gyermekvédelem fejlesztésére szánt forrásokat. Ezek közül elsőként a Társadalmi Megújulás Operatív Programról szeretnék beszélni.

A Társadalmi Megújulás Operatív Program tartalmazza a humán erőforrás fejlesztést és a szakemberekre, illetve a szolgáltatásokat igénybevevőkre irányuló programokat, amelyek pályázati úton valósulnak meg. Az intézkedések között található meg a „Beruházás a jövőbe” elnevezésű intézkedés. Amely következő tartalommal bír:

- Gyermek és fiatalok integrációs programjai, melynek körében pályázhatóak lesznek olyan programok, amelyek a gyermekek és családjuk számára tesz lehetővé különböző fejlesztéseket, így például családterápiás lehetőség igénybevitelét, gyermektréningek szervezését, szülői kompetencia fejlesztést.
- Integrált helyi programok a gyermekszegénység csökkentésére, amelyek körében elsősorban a hátrányos helyzetű kistérségek és települések lesznek a pályázatok célcsoportja, s ennek keretében a hiányzó szolgáltatások megszervezése, a meglévő szolgáltatások esetén a hozzáférés és a hatékonyság javítása a cél.
- A korai beavatkozást középpontba helyező Biztos Kezdet programok, amelyek a hátrányos helyzetű családok gyermekeinek elérését célozzák napközbeni ellátásokkal, amelyek lehetővé teszik a szülők munkába állásának elősegítését, továbbá a gyermekek szocializációs hátrányainak csökkentését és ezáltal későbbi iskolai problémáik csökkentését.
- Kiemelt projekt a Gyermekesély program szakmai-módszertani megalapozására, amely keretében sor kerül a Biztos Kezdet programok szakmai megalapozására és először a leghátrányosabb kistérségekben, településeken való elterjesztésére, majd országos kiterjesztésére, valamint a komplex helyi programok (un. Szécsény típusú programok) szakmai megalapozására. Ezt a kiemelt projektet a Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet fogja megvalósítani, együttműködésben a MTA Gyermekesély Programirodájával.

Ezen kívül a következő intézkedéseket tartalmazza még a Társadalmi Megújulás Operatív Program:

- A gyermekvédelmi ellátórendszerben élő, onnan nagykorúságuk után kikerülő fiatalok önálló életének kialakítását segítő programok, amelyek elsősorban a munkába állás segítését célozzák, mint a hátrányos helyzetű csoportok munkaerő-piaci reintegrációjának részét.
- A szociális szolgáltatások modernizációja, amelynek része lesz a gyermekvédelmi rendszer fejlesztése is, amelynek körébe tartozik reményeink szerint mind a gyermekjóléti alap-, mind a gyermekvédelmi szakellátás fejlesztése, így a gyermekjóléti szolgálatok szolgáltatási szintjeinek kialakítása vagy a speciális szükségletű gyermekek ellátásának fejlesztése, valamint a Gyermekünk védelmében elnevezésű nyilvántartási rendszer digitalizálása. Ennek a keretében is kialakításra került egy kiemelt projekt, amelyet a Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet fog megvalósítani.
- Központi informatikai fejlesztések, amelyek a közvetlen informatikai fejlesztések mellett tartalmazzák a szakemberek képzését, illetve a képzések továbbfejlesztését is. Ennek a keretében is kialakításra került egy kiemelt projekt, amelyet a Foglalkoztatási és Szociális Hivatal fog megvalósítani.
- Akadálymentesítés, amely az akadálymentesítés szakmai megalapozására és elterjesztésére vonatkozik.
- Helyi közösségek és a civil társadalom fejlesztése, melynek keretében a Betegjogi, Ellátójogi és Gyermekjogi Közalapítvány fejlesztésére is sor kerül.

A Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program tartalmazza a szolgáltatások infrastrukturális fejlesztését szolgáló intézkedéseket, melyek szintén pályázati úton valósulnak meg. Ezek közé tartozik:

- Állami intézmények akadálymentesítése
- Bentlakásos szociális intézmények modernizációja, amely bizonyos esetekben az intézmény kiváltását is jelenti, azonban nem jelenthet férőhelybővítést. Ebben az intézkedésben a gyermekvédelem is helyet kap.
- Innovatív, integrált térségi szolgáltató központok kialakítása a hátrányos helyzetű kistérségekben.

A Regionális Operatív Programok tartalmazzák a régiókban a további infrastrukturális fejlesztéseket, amelyekre a pályázatokat a Regionális Fejlesztési Tanácsok fogják kiírni. Ezek közé tartozik:

- A napközbeni ellátás fejlesztése, ami elsősorban a bölcsődékre, családi napközikre vonatkozik. Ebben az esetben van lehetőség férőhelybővülésre is, mivel ez összhangban van azzal az Európai Unió irányelvvel, hogy 2010-re a napközbeni ellátásban lévő gyermekek száma el kell, hogy érje a 30%-ot.
- Gyermekjóléti alapellátás fejlesztése
- Akadálymentesítés
- Közösségi terek, így ifjúsági közösségi terek kialakítása
- Alternatív közösségi közlekedés fejlesztése (például iskolabusz programok)

Az Elektronikus Közigazgatás Operatív Program, amint a neve is mutatja a közigazgatás informatizálását tűzte ki célul, amelynek keretében különböző szolgáltatások elektronikus alapú működése megvalósításának elősegítését szolgáló intézkedések találhatóak, ezek közül a segélyek elektronizálása érinti mindenképpen a gyermekvédelmet.

Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program keretében elsősorban a kistelepülések fejlesztése a cél, ez azonban nem operatív program, hanem a Földművelési és Vidékfejlesztési Minisztérium kiemelt programja. Ez a program tartalmazza a szociális földprogramokat, továbbá az integrált kistelepülési közösségi és szolgáltató terek kialakítására vonatkozó intézkedést, amely azokra a kistelepülésekre számára elérhető, ahol 5000 lakosnál kevesebben élnek.